

A MAGYAR GENEALÓGIAI KUTATÁS

A történeti segédtudományok közül a genealógia iránt még ma is bizonyos idegenkedés, ha nem egyenesen ellenszenv tapasztalható Magyarországon. A „genealógia” szó hallása, a felszabadulás előtt végzett történészeink, sőt más értelmiségiek számára is a nemességigazolásokot, a sok dilettáns őskutató és a belőlük élt családkutató irodák tevékenységét idézi fel. Ez szinte természetes is. A magyarországi genealógia nagy múltra visszatekintő és könyvtárakat megtöltő irodalma¹ valóban szinte kizárólag a nemesi családok történetével foglalkozott, de sajnos, még ebben a vonatkozásban is igen gyakran megbízhatatlan eredményekhez jutott.² Érthető tehát, hogy amint a felszabadulással bekövetkezett társadalmi változások a nemesi leszármazás kutatásának reális alapját megszüntették, politikai, de tudományos okokból is ez a régi típusú genealógia művelése visszafejlődött, és legfeljebb egyesek hobbyjaként élt tovább. Az erősen nemesi, feudális színezetű családtörténetkutatás a nemesség társadalmi súlya a társadalmi változások által kiváltott csökkenésének hatására másutt is lehanyatlott, sőt egy időre talán megszűnt.³ Így történt ez Franciaországban is az 1789-es forradalom következtében.⁴ Azóta azonban a genealógiának — most már általában jóval magasabb színvonalú — „reneszánsza” figyelhető meg Franciaországban is.⁵

Nem véletlenül idéztük a francia példát. Ezzel azt is akartuk mondani, hogy mivel a hatalmas magyar genealógiai irodalom a feudális családokkal foglalkozott, és mivel sok családtörténeti mű színvonala enyhén szólva kívánnivalókat hagyott maga után, helyzete joggal hasonlítható össze a feudális Franciaország genealógiai irodalmáival. Azt hisszük azonban, hogy ma már átléphetünk a genealógia „dekadenciájának” korszakából a genealógia „reneszánszába,” és a történetírás e segédtudománya is új alapokból indulhat tovább. Az új alap keresését nemcsak az elődeink feudális központú kutatási irányától való elfordulás, hanem a külföldi genealógiai irodalomhoz, annak új szempontjaihoz való közeledés is szükségessé teszi. A leg-

¹ Vö. *Bottló Béla*: Genealógia, (*Borsa Iván, Bottló Béla, Illa Bálint*: Történeti segédtudományi alapismeretek, II. Levéltári Szakmai Továbbképzés, Felsőfok 5. Bp., 1963, 79—83.) rövid összefoglalását és bibliográfiáját.

² Vö. erre *Fügedi Erik*: A 15. századi magyar arisztokrácia demográfiai viszonyai, Történeti-statisztikai Évkönyv 1963—64. Bp., 1965. 38.

³ A Német Demokratikus Köztársaságban kiadott történettudományi bevezetési kézikönyv (*Walther Eckermann und Hubert Mohr*: Einführung in das Studium der Geschichte, Berlin, 1966.) pl. meg sem említi a genealógiát. Ezzel szemben Lengyelországban 1959-ben kiadtak egy genealógiai tankönyvet. (Genealogia. Otracoval włodzierz D. *Worzaczek*, Warszawa, 1959, I—II. k.)

⁴ *Pierre Durye*: La généalogie, („Que sais-je?” No. 917.) Paris, 1963, 18—19.

⁵ Uo. 26—32.

több régi genealógusunknak, — még a megbízhatóbbakat is ideszámítva — munkáiban ugyanis nem sok hatását találjuk a kortárs már modernizálódó külföldi genealógiai szakirodalomnak. Így a modern genealógiai tudomány megalapítójának, *Ottokar Lorenz*nak új, természettudományi szempontokat felvető, és bár sok túlzást, tévedést tartalmazó, de még ma is gondolatébresztő kézikönyve⁶ épp úgy alig talált követőre, mint a *Kekule von Stradonitz* által kidolgozott, és ma már általánosan elfogadott őstábla számozási rendszer.⁷ A genealógiára mint a történettudomány fontos segédtudományára *Adolf Hofmeister* már 1912-ben rámutatott⁸, mégis *Mályusznak* még 1924-ben is súlyos szemrehányásokat kellett hangoztatnia a magyar genealógusokkal szemben, és egyben fel kellett hívnia a figyelmet néhány kitűnő, a genealógiát már valóban történetileg értékesítő, német szakmunkára.⁹

A magyar történelmi segédtudományok kiváló mestere, *Szentpétery Imre*, szintén alapjában véve negatív képet festett a harmincas évek genealógiai irodalmáról, bár már elismeréssel szólt egyes — főleg újabb — genealógiai munkák birtoktörténeti részeiről.¹⁰ Ugyanakkor felhívta a figyelmet arra, hogy „kívánatos lenne, hogy a genealógiai kutatások ... a polgári családokra nálunk is minél inkább kiterjesztesse. Ezeknek a kutatásoknak az eredményeit a társadalom- és gazdaságtörténet is — miként ez a külföldön is történik — kitűnő eredménnyel használhatná fel...” Szükségesnek tartotta a parasztcsaládok történetével való foglalkozást is.¹¹ Sajnos, ebben a vonatkozásban a felszabadulásig csak kevés történt. Egyedül a *Baán Kálmán* által szerkesztett és 1935-ben indult Magyar Családtörténeti Szemle c. folyóiratban találunk egyrészt parasztcsaládok leszármazását tárgyaló, másrészt a Lorenz-féle iskola hatását mutató¹² cikkeket. Különösen meg kell említenünk *Molnár József* parasztcsalád-történeti tanulmányát, amelyre még visszatérünk.¹³ Bár a Magyar Családtörténeti Szemle nem minden tanulmányának szakmai színvonal

⁶ *Ottokar Lorenz*: Lehrbuch der gesamten wissenschaftlichen Genealogie. Stammbaum und Ahnentafel in ihrer geschichtlichen, soziologischen und naturwissenschaftlichen Bedeutung, Berlin, 1898.

⁷ *Stefan Kekule von Stradonitz*: Ahnentafelatlas. Ahnentafel zu 32. Ahnen der Regenten Europas und ihrer Gemahlinnen, 1898—1908. — Ezt a számozást *Durye* (i. m. 62—68.) Sosa — Stradonitz módszernek nevezi, mivel de Sosa spanyol genealógus már 1676-ban használta. — L. a módszerre még *Jacques Meurgey de Tupigny*: Généalogie. (L'histoire et ses méthodes. Encyclopédie de la Pléiade, 11. Bruges, 1961, 730—32.) — A módszert — Stradonitz említése nélkül — ismerteti *Bottló* is. (I. m. 64—65.)

⁸ *Adolf Hofmeister*: Genealogie und Familienforschung als Hilfswissenschaft der Geschichte, Historische Vierteljahrschrift, 15 (1912) 457. skk.

⁹ *Mályusz Elemér*: A helytörténeti kutatás feladatai, Századok 57—58 (1923—24) 548. o. 2. j.: „... a modern genealógiai kutatásnak nem szabad többé kimerülnie nemzedékretek összeállításában, hanem tanulmányai gerincévé a társadalomtörténeti részt kell tennie...”

¹⁰ *Szentpétery Imre*: Történelmi segédtudományok. (A magyar történetírás új útjai, Szerk. *Hóman Bálint*. A Magyar Szemle Könyvei III. Bp., 1932), 348—51. „Bizonyára nagyon sokára lesz még az, hogy ebben a tekintetben a hiányoknak csak nagyjából való kitöltéséről is szólhatunk. Egyelőre meg kell elégednünk azzal, hogy az újabban megjelent néhány családtörténeti munkát és tanulmányt is a jó irányban való haladás biztató jelének vehetjük.” I. m. 351.

¹¹ Uo.

¹² *Pl. Baán Kálmán*: Családtörténet és nemzeti öntudat. Magyar Családtörténeti Szemle 4 (1938) 73—76. — *Uő.*: A művészi tehetség öröklődése. Uo. 203—207. — *Uő.*: „Az ősök üdvözlnek”. Uo. 6 (1940) 1—3. — *Zsákó István*: A kiválóság és a súlyos betegségi hajlam öröklődése nemes magyar családokban, Uo. 10 (1944) 82—89.

¹³ *Molnár József*: Egy parasztcsalád leszármazása és kapcsolatai. Uo. 6 (1940) 4—13, 32—38, 60—65, 90—92, 111—12, 136—39, 158—63.

mondható megfelelőnek, sőt a szerkesztő a fajelmélet hívének is mutatkozott¹⁴, nem vitatható el érdeme, hogy teret biztosított a feudális genealógiai kutatás körén kívül eső munkák közlésének is.

Közvetlenül a felszabadulás előtt a genealógia és a természettudományok kapcsolata terén is előrelépés történt: *Nemeskéri János* antropológus a Heves megyei Ivád lakosságát kutatva készítette el genealógájukat. Megjelent tanulmánya bizonyítékul szolgál a genealógia természettudományi vonatkozásainak a történettudomány számára nyújtott hasznáról. Erről még alább is szólunk.¹⁵ A felszabadulás után *Szentpétery Imre* maga vállalkozott arra, hogy gödöllői parasztcsaládok leszármazását kutatva utat mutasson a nem nemesi családok genealógiai kutatásának módszertanához.¹⁶ A továbbiakban a negyvenes évek második felében megjelent néhány tanulmányt leszámítva majd egy évtizedig a genealógia művelésének megszűnéséről beszélhetünk.¹⁷ Csak az utóbbi években kezd újra megváltozni a helyzet.

Mielőtt erre rátérnénk, és ezzel egyben a genealógia lehetőségeit ismertetnénk, meg kell jegyeznünk, hogy a genealógia fogalma és célja tekintetében külföldön sem találunk egyöntetű állásfoglalást. A német *Ahasver von Brandt* elterjedt történeti segédtudományi összefoglalása szerint pl. meg kell különböztetni a tudományos genealógiát a laikusok által művelt „családtörténettől”, a tudományos alapon művelt családtörténet viszont csak része a genealógiának, mely pedig csupán része a történettudománynak.¹⁸ Ezzel szemben a francia *Durye* ezt mondja: „...a családtörténet a genealógia valódi célja, ez az egyetlen, ami önálló tudománnyá teszi.”¹⁹

Az elméleti genealógia hatalmas irodalmából természetesen még jóval több, egymástól és a fentiekől eltérő állásfoglalást idézhetnénk, azonban talán elegendő lesz a genealógia saját, önálló tudományjellegét elismerő *Durye* rövid összefoglalásából kiindulni.²⁰ Szerinte a genealógia iránti érdeklődés oka az, hogy egyrészt számos más tudomány segédtudománya — tehát nem csak a történelemé —, másrészt önálló tudomány.²¹ (Bár véleményünk szerint a genealógia jellegénél fogva azokban az esetekben is, amikor valamely más tudományág segédtudományaként vagy lát-

¹⁴ Vö. *Baán Kálmán*: Öskutatás és fajismeret, uo. 5 (1939) 1—15.

¹⁵ *Nemeskéri János*: Ivád és az Ivádyak. Biogenealógiai tanulmány, Századok 78 (1944) 192—218.

¹⁶ *Szentpétery Imre*: Adalékok a parasztcsaládok leszármazása és történeti kutatásának módszertanához, Turul 58—60 (1944—46) 14—19.

¹⁷ Vö. *L. B. Kumorovitz, J. Gerics, A. Kubinyi und L. Mezey*: Historische Hilfswissenschaften und Verwaltungsgeschichte in Ungarn 1945—1964, MIÖG 73 (1965), 397—98. — Itt említhetjük meg még *Juhász László* családja összeállítási mintáját: Családja. Útmutatás, minták és vázlatok az ősök és a rokonság szemléletes és áttekinthető ábrázolására, Szeged, 1946. A klasszikus-filológus Juhász ugyan láthatóan nem volt tisztában a nemzetközi genealógiai irodalom többé-kevésbé elfogadott szokásaival, és nem is történészek, hanem az őseik és rokonságuk iránt érdeklődők számára írta kis útmutatóját, mégis azáltal, hogy nemcsak a fi-, hanem a nőági rokonságot is egybefoglalta táblázataiban, helyesen járt el.

¹⁸ *Ahasver von Brandt*: Werkzeug des Historikers. Eine Einführung in die Historischen Hilfswissenschaften. (Urban-Bücher 33.) Stuttgart—Berlin—Köln—Mainz, 1969°, 47—48.

¹⁹ I. m. 55. — Alaptudománynak („echte Grundwissenschaft”) tartja a genealógiát *Heinz Qurin* kitűnő módszertani kézikönyve: Einführung in das Studium der mittelalterlichen Geschichte, Braunschweig 1964, 3. vermehrte Auflage, 147, bár elsősorban a politikai történeti összefüggések megértésében játszott szerepére mutat rá. (Uo. 147—150.)

²⁰ Vö. i. m. 8. „Ainsi serait mieux connue une science, préoccupée d'éclairer à la fois, non plus le seul passé, mais le présent et sans doute l'avenir.”

²¹ „L'intérêt actuel de la généalogie provient de ce qu'elle est à la fois la science auxiliaire de nombreuses sciences humaines, et une science propre, celle de l'histoire des origines et du développement des individus groupés en familles.” i. m. 36.

szólag éppenséggel önállóan lép fel, jól felhasználható a történettudomány számára is.) *Durye* a továbbiakban a genealógiának először a biológia és a genetika számára nyújtott segítségével foglalkozik. Ezzel kapcsolatban felveti az ikonográfikus genealógia szükségességét, azaz azt, hogy genealógiai munkák a felmenő és lemenő ági rokonoknak ne csupán életrajzi adatait, hanem arcképeit is tartalmazzzák. Véleménye szerint jól felhasználható a graphogenealógia, azaz a családtagok írásának elemzése is. A genealógia második hasznát az orvostudomány számára találja meg: itt a betegségi hajlam öröklődésének kérdése jelentős.²² A genealógiának a természettudományokkal való kapcsolata a dolog természetéből következik, hiszen az emberi nem szaporodása biológiai folyamat. *Lorenz* óta a genealógia irodalma is foglalkozik vele. Újabban azonban az ad e szempontnak egyre nagyobb jelentőséget, hogy a természettudósok, főleg az orvosok maguk is belépték a biológiai célú családtörténetkutatás jelentőségét.²³ Az ilyen kutatásokból a történettudomány is sokat meríthet, számára azonban fontosabb az a további három tudományág, amelyeknek, *Durye* szerint, szintén hasznos a genealógia.²⁴ Ezek a demográfia, a történettudomány maga és a társadalomtörténet.

Mielőtt azonban ezekre rátérnénk, szeretnénk valamit megjegyezni. A külföldi genealógiai irodalom — bár ma is szívesen foglalkozik a feudális eredetű családokkal²⁵ — nem hanyagolja el a polgári eredetű famíliák történetének, leszármazásának vizsgálatát sem. Elég csak végiglapozni a genealógiai folyóiratokat, pl. az *Archiv für Sippenforschung*-ot, és mind az ott leközölt tanulmányokat, mind pedig a különféle családok családi gyűléseiről kiadott híreket vagy a családtörténeti hirdetéseket elolvasni. Sok esetben ugyan dilettáns érdeklődés van e mögött, mégis tisztában kell lennünk azzal is, hogy a családi összetartozás tudata gyakran igen hasznos tudományos munka elkészülésére serkent. *Hermann Mitgau* professzor pl. egyik ősenek, egy nem-nemesi bérlőnek leszármazottait vizsgálva, fontos társadalomtörténeti megállapításokhoz jutott a XIX. század vonatkozásában. Rámutatott arra, hogy a régi rendi társadalom minden rétegében egymással szorosan egybefonódó, egymással összeházasodó rokoni körökkel kell számolni, valamint arra, hogy a XIX. század első felének mezőgazdasági válsága hogyan mutatkozik meg egy konkrét családfán: a családtagok egy része kivándorol, mások otthagyják a mezőgazdaságot.²⁶ Az előbbi problémát különben *Mitgau* a városi patríciátus, a nemesség és a hivatalnokréteg vonatkozásában már korábban is felvetette.²⁷

Ezzel mindjárt egy fontos problémához jutottunk el: a genealógia sajátos vizsgálati területei közül mindenekelőtt a házasodási kapcsolatok vizsgálata szolgálhat segítségül a társadalomtudománynak. A házasság révén új rokoni kapcsolat jön létre két család között, a házasságból származott utódok pedig örökösödési jogot élveznek szüleik után. Az örökösödés azonban nem pusztán jogi vonatkozású, azaz

²² I. m. 36—37.

²³ Vö. *Hans Kretschmer*: Erbbiologische Gesetzmöglichkeiten nur durch statistische Methoden zu ermitteln. *Archiv für Sippenforschung*, 32 (1966) 584—587.

²⁴ I. m. 47—55.

²⁵ Ezt a bécsi, 1970 szeptemberében tartott „10. Internationaler Kongress für Genealogische und Heraldische Wissenschaften” programja is mutatja. (Beszámoló e szám 385—387. lapján.)

²⁶ *Hermann Mitgau*: Die 67 Enkel des braunschweigischen Generalpächters und Oberamtmannes Ludwig Langenstrassen (1744—1807). *Archiv für Sippenforschung*, 36 (1970) 325—335.

²⁷ *Hermann Mitgau*: Geschlossene Heiratskreise Sozialer Inzucht. (Deutsches Patriziat 1430—1740, hsgg. von *Hellmuth Rössler*, Schriften zur Problematik der deutschen Führungsschichten in der Neuzeit, Bd. 3. Limburg/Lahn, 1968,) 1—25.

nem csupán a vagyon vagy a rendi hovatarozás öröklődik, hanem a társadalmi helyzet is: pl. más társadalmi megbecsülést élvezett a parasztnemes, és megint mást a középbirtokos nemes fia. Mivel az esetek nagy többségében az emberek saját társadalmi környezetükön, csoportjukon belül házasodnak, a házasodási kör ismerete hozzájárulhat a társadalmi osztályokon és rétegeken belüli kisebb csoportok egymástól való megkülönböztetéséhez. Éppen ezért véleményünk szerint a genealógiai kutatásokat ilyen vonatkozásban kellene elsősorban folytatni, és ez egyben arra is a legalkalmasabb, hogy eredményeiket a többi tudományok: a természettudomány, vagy a demográfia a legjobban kiaknázza. Természetesen a gyakorlatban ez azt jelenti, hogy nem szorítkozhatunk a Magyarországon annyira megszokott fiúági genealógiákra, azaz olyan kutatásokra, amelyek csak az azonos családi neveket viselőkre, és azok házastársaira vonatkoznak, — hanem vizsgálni és tárgyalni kell a leányági leszármazottak utódait is. Mindezeknek a kutatásoknak során két főbb kutatási irányt tartunk megkülönböztethetőnek. Az egyikben egy zárt társadalmi réteg valamennyi családjának házassági kapcsolatait lehet megvizsgálni egy bizonyos időszakban és földrajzi körzetben, mindaddig, amíg a családok ugyanahhoz a réteghez tartoznak. A másodikban viszont csak egy családot — biológiai és nem jogi értelemben — vennénk alapul: ennek a családnak egy hosszabb időszakon belüli valamennyi fel- és lemenő ágú rokonára vonatkozó adatok összeállításával. Mindkét irány más és más eredményekhez vezet, de bizonyos esetekben a kettő egybe is esik.

Az *első* irányzatra az újabb magyar történetírásban már elég jó példákat idézhetünk. Különösen tanulságosak *Fügedi Erik* kutatásai, aki a XV. századi magyar arisztokrácia demográfiai viszonyait a kor valamennyi bárói családja genealógiájának elemzéséből állapította meg. Eredményei nemcsak demográfiai, hanem társadalomtörténeti és gazdaságtörténeti szempontból is jelentősek.²⁸ Mi két tanulmányunkban a XIV. század első felében, ill. a XV—XVI. század fordulóján élt budai és pesti patriciuscsaládok genealógiájának elemzéséből igyekeztünk a feudális városon belüli rétegeket egymástól megkülönböztetni. Sikerült ezen felül 1470 és 1526 között demográfiai következtetésekhez is jutnunk, továbbá eredményeink gazdaságtörténeti forrásként is felhasználhatók voltak: a házasodási kör egybeesett a város kereskedelmének kiterjedésével.²⁹ A feudalizmus késői szakaszából is egyre nagyobb

²⁸ *Fügedi Erik* i. m. (ld. fenn, 2. j.) valamint *uő.*; Beiträge zur Geschichte der Aristokratie in Ungarn im 15. Jahrhundert, Archiv für Sippenforschung, 36 (1970) 421—442.; valamint *uő.*: A 15. századi magyar arisztokrácia mobilitása (Tört.-stat. kötetek) Bp. 1970, 234 p.— *Ugyanő* a XV. századi magyar püspöki kar összetételét vizsgálva szintén genealógiai módszereket alkalmazott. Történelmi Szemle 8 (1965) 477—498. — Tanulmánya ugyanakkor jelentős hozzájárulás a társadalomtörténet vonatkozásában is.

²⁹ *Kubinyi, Andreas*: Soziale Stellung und Familienverbindungen des deutschen Patriziats von Ofen in der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts, Archiv für Sippenforschung, 36 (1970) 446—454. — *Uő.*: Budai és pesti polgárok családi összeköttetései a Jagelló-korban. Levéltári Közlemények 37 (1966) 227—291. — *Uő.*: Die Städte Ofen und Pest und der Fernhandel am Ende des 15. und am Anfang des 16. Jahrhunderts. (Der Aussenhandel Ostmitteleuropas 1450—1650, hsgg. von *Ingomar Bog.*, Köln—Wien 1971,) 385—401. Itt Buda külkereskedelmét elemeztük a családi kapcsolatok tükrében. — Egyes családok történetét külön is feldolgoztuk: *Kubinyi, Andreas*: Die Nürnberger Haller in Ofen. Ein Beitrag zur Geschichte des Südosthandels im Spätmittelalter. Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg 52 (1963—64) 80—128. Ebben a tanulmányban a családtörténetből nyerhető gazdaságtörténeti következtetésekre fektettük a hangsúlyt. — *Uő.*: Pesti Gábor családi összeköttetései, Irodalomtörténeti Közlemények 72 (1968) 81—86. — *Uő.*: Budai Kakas János és történeti feljegyzései, Tanulmányok Budapest múltjából 18 (1970) 9-7 9.

számban jelennek meg újabban olyan munkák, amelyek a genealógiai módszerek felhasználásával jutnak gazdasági, társadalmi, demográfiai eredményekhez.³⁰ De a kapitalizmus korára vonatkozólag sem szűnik meg a genealógiai módszerek alkalmazása, amire különösen *Vörös Károly* mutatott szép példát. A főváros vezetőrétegének vizsgálatánál azáltal jutott jelentős eredményekhez, hogy a köztük meglévő rokoni kapcsolatokat felkutatta.³¹ Mint láthatjuk, az idézett tanulmányok többségükben nem genealógiai célból készültek, azonban jelentősen tudták segédtudományul alkalmazni a genealógiát. Elsősorban az uralkodó osztály vagy a városi vezetőréteg vizsgálatánál, a társadalmi mobilitás kutatásánál, városok esetében a gazdasági hatóság megállapításánál lehet jól alkalmazni a genealógiai módszert.³² Nem egyes családok története adhat új eredményt, hanem — ahogy a fent idézett *Kretschmer*-tanulmány címe is mutatja³³ — ezt a minél nagyobb számú házassági kapcsolatból levont statisztikai törvényszerűség adhatja csak meg.

A másik genealógiai kutatási irány vizsont szerintünk épp ezzel ellentétes kell hogy legyen, azaz csak egy — biológiai értelemben vett — családot kell elemeznie. Ez irányba mutat *Nemeskéri János* fent idézett tanulmánya.³⁴ Ő ugyan elsősorban csak az *Ivady* családhoz tartozókat — 1580-tól 1942-ig 2458 családtagra maradt adat, akik közül 1978-at a genealógián is el tudott helyezni — vizsgálta meg, azonban foglalkozott házastársaikkal, és azok gyermekeivel is. Így sikerült megállapítania, hogy Ivád falu biológiai körzete 21 falura terjed ki, és ezen belül is több kisebb társadalmi zónát határozott meg.³⁵ Nyilvánvaló, hogy ez a biológiai, azaz házassági körzet egyben a falu gazdasági kapcsolatainak körzetét is mutatja. Jobban megközelíti ezt a második genealógiai kutatási irányt *Molnár József* ugyancsak már idézett tanulmánya.³⁶ *Molnár* saját családjának valamennyi leszármazottját, a nőágiakat is, feltüntette leszármazási tábláin, de igyekezett a táblákon gyakrabban előforduló családok ugyancsak teljes, mindkét ágú leszármazási tábláját is adni, valamint elkészítette saját őstábláját. A család Csengerre való, és a genealógia pontosan mutatja, hogy ebben a Tiszán túli mezővárosban éppúgy összeházasodtak egymással a helyi vezetőréteg tagjai, mint a török előtt városaink patrícíátusa. Sajnos, modernebb

³⁰ Vö. *Dümmerth Dezső*: Pest város társadalma 1686—1696. (A török hódoltság utáni első évtized lakosságának gazdasági, társadalmi és személyes életviszonyai Mária Terézia koráig.) Bp., 1968. — *Fallenbüchl Zoltán*: Pest város népességének származáshelyei a statisztika és a kartográfia tükrében (1687—1770). Tanulmányok Budapest múltjából, 15 (1963) 239—287. — *Bácskai Vera*: A pesti Belváros háztulajdonosainak mobilitása 1733—1820, Történeti-Statistikai Évkönyv, 1965—66, Bp., 1968, 143—174.

³¹ *Vörös Károly*: Budapest legnagyobb adófizetői 1903—1917. Tanulmányok Budapest múltjából 17 (1966), 145—196. — *Uő.*: Budapest legnagyobb adófizetői 1873-ban. Uo. 18 (1971) 249—308.

³² Az uralkodó osztályok vizsgálata újabban centrális helyet foglal el a külföldi történettudományban. Az 1965. évi bécsi nemzetközi történeztudomány-kongresszus egyik fő témája az uralkodó osztályokkal foglalkozott. (Les classes dirigeantes de l'Antiquité aux temps modernes, Comité International des Sciences Historiques. XIIe Congrès International des Sciences Historiques Vienne, 29 Août—5 Septembre 1965. Rapports, I. Grands Thèmes, Wien, 271—387. Az itt közölt előadások többsége a nemességgel foglalkozott, és nem egy alkalmazott genealógiai adatokat.) — Ide sorolhatjuk a német *Hellmuth Rössler* által kiadott *Historische Problemen der deutschen Führungsschichten* c. tanulmány-sorozatot, amelynek első két, 1965-ben kiadott kötete a német nemességgel foglalkozott 1430—1555, ill. 1555—1740 között. (Harmadik kötetét 1. fenn, 27. j.) — Különösen tanulságos, és hatalmas genealógiai anyagon alapuló rövid összefoglalás: *Edouard Perroy*: Social Mobility among the French Noblesse in the Later Middle Ages, Past and Present 21 (1962).

³³ L. fenn, 23. j.

³⁴ L. fenn, 15. j.

³⁵ Uo. 199, 205, 207.

³⁶ L. fenn, 13. j.

példákkal nem szolgálhatunk. Véleményünk szerint azonban a genealógia igen sokat segíthetne a történettudománynak, ha a leszármazási és őstáblák kombinációjával dolgozna.

E célból olyan családokat kellene valamely zárt közösségből kiválasztani, amelyek kimutathatóan hosszú ideig nem haltak ki. Zárt közösség alatt egy falu telkesjobbágyait, vagy parasztnemeseit értem, de ide lehet sorolni a csak egy megyében birtokos középnemeseket, vagy a szintén egymás között házasodó arisztokratákat. Már nehezebb a helyzet a városi iparosoknál, ahol a céhek vándorlási kényszere miatt szélesebb rokonsági körrel kell számolnunk. Csak olyan időponttól kellene egy család leszármazását felkutatni, amelyből anyakönyvek maradtak fenn, tehát általában véve a XVIII. század közepétől. (Ez azonban persze nem jelentheti azt, hogy ha más forrásokból hitelesen megállapíthatók a további felmenő ősök, ezekkel ne törődjünk.) Az első lépés a szóban forgó család egy, a kezdő időpont táján élt tagja teljes leszármazási táblájának elkészítése. Természetesen — miként erre már utaltunk — ezen a táblán, illetőleg táblákon valamennyi, azaz a nőági leszármazottak is feltüntetendők. A teljességi igénnyel összeállított leszármazási táblák elkészülte után kiválasztandók lennének mindazon leszármazottak, akik a múlt század utolsó harmadában, azaz a kapitalista gazdasági viszonyok általános elterjedése után születtek, tehát akkor, amikor az a feudális kori közösség, amelyből a család származott, már felbomlott, vagy felbomlóban volt. Ezeknek a személyeknek azután a teljes őstáblája is elkészítendő lenne — amennyire ez egyáltalán lehetséges. Az őstáblákat addig az időig kell visszavezetni, amelyben az az ős élt, akinek leszármazási tábláját elkészítettük. Minden családtagnál feltüntetendő a vagyoni, társadalmi, tanultsági helyzet és az ezt bizonyító forrásanyag. Ha pedig erre maradt adatunk, az egészségi állapotra, a személy külsejére vonatkozókat sem hanyagolhatjuk el. Itt alapul vehetjük a francia genealógusok által kidolgozott kartotékrendszer kérdéseit.³⁷ Véleményünk szerint az így kapott adattömeg kiértékelése jelentős eredményekhez vezethet. Így pl. kiszámíthatóvá válik az ösveszteség százalékaránya — ösveszteség annyit jelent, hogy ugyanazon ős többször fordul elő valamely személy őstábláján — ez pedig bizonyíthatja a társadalmi zártságot is.

Természetesen sok egyéb lehetősége van még a genealógiának. Ha azonban ezeket felsorolnánk, *Lorenzéhez*, vagy az újabb genealógiai kézikönyvekhez hasonló munkát kellene írunk. Most csak az volt a célunk, hogy — pillantást vetve egy-két újabb külföldi munkára, valamint a genealógiát érvényesítő új hazai tanulmányra — rámutassunk arra, miszerint a genealógia valóban hasznot hajtó lehet a történettudomány számára. Két kutatási irányt külön kiemeltünk: az egyikben a genealógia valóban segédtudomány, a másiknál viszont már önállóan jut el fontos következtetésekhez. A levéltárosok számára — családi levéltárak genealógiai problémákkal állandóan találkozó rendezésére tekintettel — külön nem is kell említeni a genealógiai módszerek alkalmazásának szükségességét.

Ezek után felmerül még egy kérdés; konkrétan mit kellene tenni? Mivel a genealógia főleg zártabb közösségek társadalom- és gazdaságtörténeti vizsgálatához tud hasznos segítséget nyújtani, elsősorban *helytörténezszeinket* kellene genealógiai

³⁷ Vö. *Durye* i. m. 81. Ezek tartalmazzák az egyes személyek nevét, a születés- és halálozás helyét és idejét, a szülők nevét, a házasságkötésre vonatkozó adatokat, a házastárs szüleinek nevét, a tárgyalt személy nemzetiségét, fizikai állapotát, halálának okát, jellemét, vallását, politikai beállítottságát, tanultságát, karrierjét, címeit, kitüntetéseit, vagyoni helyzetét, gyermekeit, természetesen mind csak abban az esetben, ha megállapíthatók.

módszerek, illetőleg eredmények felhasználására rávenni. Ebben valószínűleg — főleg az újabb korszakokban — felhasználható lehetne a nagyközönség segítése, a saját családjuk iránt érdeklődők kutatásra serkentése. Ha az Archiv für Sippenforschung tanúsága szerint sok német polgári, sőt parasztcsalád ápolja összetartozását, és kutatja történetét, megfelelő segítséggel ez nálunk is megindulhatna: itt a Népfront is adhatna ösztönzést a munkára — főleg a közvélemény a genealógiai munkával szembeni gyanakvásának, bizalmatlanságának feloldásával, de ugyanakkor a helyes, modern célok hangoztatásával is. Magának a munkának szakmai bázisai természetesen lehetnének a levéltárak, melyek azonnal el is tudnák végezni a szükséges szakmai szelekciót is a valóban tudományos kutatások támogatásával, a dilettantizmus munkájának pedig meggátlásával. Különös jelentőségű feladatok várnának e vonatkozásban az ország teljes 1895 előtti anyakönyvi állományát mikrofilmen őrző Magyar Országos Levéltárra. A megfelelő tudományos színvonal biztosítására azonban mindenekelőtt egy közérthető genealógiai kézikönyvre lenne szükség, vagy legalábbis az eddig első ilyen jellegű magyar rövid összefoglalásnak, *Bottló Béla* kitűnő összefoglalásának³⁸ új kiadására. A genealógia felhasználásával elérhető tudományos eredmények — éppen eddig kevésbé vizsgálható társadalmi-gazdasági kapcsolatok feltárása révén — indokolják az ebből adódó tudományirányítási és szervezési következtetések levonását, vagy legalábbis az efféle problémák megfontolását is.

Kubinyi András

ГЕНЕАЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В ВЕНГРИИ

Андраш Кубини

До освобождения Венгрии в 1945 году наиболее развитой вспомогательной дисциплиной истории считалась генеалогия. Несмотря на это, как круг исследований, так и научный уровень генеалогии являлись устаревшими. Генеалоги почти без исключения занимались изучением родословия дворянских семейств, причем нередко на уровне любителей. Все это содействовало тому, что как только дворянское происхождение потеряло свое значение, среди специалистов возникла антипатия по отношению к генеалогии, поэтому в период после освобождения страны генеалогией долгие годы никто не занимался.

Автор в своей статье рассматривает немногочисленные попытки исследований, направленные на то, чтобы выйти за пределы генеалогии по составлению родословных деревьев и на основе зарубежной научной литературы указывает на возможности, раскрываемые генеалогическими исследованиями не только в области историографии и разных ее отраслей, но и для других наук, в том числе для биологии, медицины, демографии. Затем автор останавливается на тех опубликованных за последнее десятилетие венгерских исторических работах, авторы которых достигли новых и достоверных результатов с помощью использования генеалогических методов или результатов генеалогических исследований. Наконец, автор указывает на то, каким образом комплексное генеалогическое исследование могло бы содействовать краеведению.

³⁸ Ld. fenn, 1. j. Itt jegyezzük meg, hogy az Országos Levéltár levéltári leltárai, különösen a családi levéltárakról készültek, gazdag genealógiai anyagot tartalmaznak. Táblázatokat az alábbi kötetek tartalmaznak: az 1. (Festetics), 2. (Esterházy hg.), 5. (Széchenyi), 9. (Orczy), 16. (Batthyány), 22. (Zichy), (Eszterházy gr.), 29. (Csáky), 33. (Károlyi), 38. (Dessewffy), 49. (Teleki) családok levéltáraitól készült leltárak.

RECHERCHES DE GÉNÉALOGIE EN HONGRIE

András Kubinyi

Antérieurement à la libération de la Hongrie en 1945, la science auxiliaire de l'histoire la plus cultivée était la généalogie. Cependant, malgré cet état de chose aussi bien la sphère de recherches que le niveau professionnel étaient à peu d'exception près surannés. Les généalogistes hongrois s'occupaient quasi exclusivement de la généalogie des familles nobles et bien souvent d'une façon dilettante. Cela a contribué à ce que — au moment où la descendance de nobles avait perdu son importance — de l'antipathie se manifestait même dans les rangs des spécialistes contre la généalogie et, dans les années qui succédaient à la libération, la généalogie n'était pas cultivée pendant plusieurs ans.

Dans son étude, l'auteur examine les tentatives sporadiques par lesquelles les généalogistes voulaient dépasser les généalogies fabricant des tables généalogiques et en se référant à la littérature spéciale étrangère, il met en évidence les possibilités offertes par la généalogie non seulement aux recherches historiques et à celles de ses sciences auxiliaires, mais aussi aux recherches d'autres sciences, telles la biologie, les sciences médicales et la démographie. Il passe ensuite en revue les études historiques parues en Hongrie dans la dernière décade, dans lesquelles les auteurs ont abouti grâce à l'application des méthodes généalogiques ou des résultats de la généalogie à des conclusions nouvelles et valides. Il souligne finalement l'utilité de la généalogie pour l'histoire régionale en préconisant des recherches complexes généalogiques à cet effet.

